

K-12

14842

Morgenbladets kronikk 30. oktober 1950

Landssvikets årsaksforhold

Av overlæge Johan Scharffenberg

Karl O. Christiansen: Mandlige Landssvigere i Danmark under Besættelsen. Udgivet af Direktoratet for Fængselsvæsenet. København 1950.

BOKEN har undertitelen: «En kriminografisk og sociologisk oversigt over 5107 mænd dømt efter straffelovstillæggene af 1/6 1945 og 29/6 1946».

I forordet gjør direktøren for det danske fængselsvesen *H. Tetens* og dets psykiatriske konsulent, overlæge dr. med. *Georg K. Stürup* rede for den spørsmålstilling som ligger til grunn for arbeidet, og for innsamlingen av det store statistiske materiale som skal gi svar.

Kort etter kapitulasjonen 5. mai 1945 meldte seg tanken om å samle materiale «over landssvigerkriminaliteten som helhet og dertil en psykiatrisk og psykologisk detaljestudie af dele af dette materiale».

Fængselsvesenet støttet arbeidet og opprettet i oktober 1945 det såkalte «indrulleringskontor» under overledelse av *Stürup*. Den daglige ledelse lå hos lektor i kriminologi ved København universitet, mag. art. *Karl O. Christiansen* som også har utarbeidet redegjørelsen.

Ved siden av denne bredt anlagte kriminologiske undersøkelse er det etter forhandling med undervisningsministeriet og København universitet foretatt «en psykiatrisk og en psykologisk undersøgelse af et mindre, men representativt udvalg af de fanger, der indgår i fængselsvæsenets egen mere extensive undersøgelse». Den

psykiatriske undersøkelse er utført av reservelæge *Gunnar Mortensson* i samarbeid med *Stürup*, og den psykologiske undersøkelse av skolepsykolog cand. psyk. *Thomas Sigsgård* i forståelse med professor *Trane-kjer Rasmussen* ved universitetets psykologiske laboratorium.

Disse to mer dyptgående arbeider vil bli offentliggjort senere.

Om det her nevnte arbeid uttaler *Tetens* og *Stürup* at forfatteren har

«uden lyrisk af nogen art ganske simpelt givet de umiddelbare resultater. Det er en nøgtern, videnskabeligt betonet reportage, der ikke alene henvender sig til jurister og andre, der mere fagligt er interessert i dette område. Der er gjort forsøg på at give en skildring, der er tilgjengelig for enhver medborger, der søger saglig oplysning».

Jeg slutter meg til denne karakteristikk, det har vært av stor interesse å følge den nøkterne redegjørelse og en glede å spore den vilje både til søken etter objektiv sannhet og til menneskelig forståelse, hevet over de affekter okkupasjons-tiden fremkalte. Denne vilje skyldes utvilsomt moderne kriminalistiske synsmåter som jeg selv deler helt ut.

Undersøkelsen omfatter 5107 menn og 306 kvinner (hvis forhold vil bli omtalt i et senere arbeid) — i alt 5413 personer, omtrent 38 prosent av dem som i 1945—48 ble dømt i første instans. Omframtidig gjennomgåelse av aktmaterialet og de personalia som ble notert ved innregistreringen, har undersøkernes samtalt med 2915 menn, gjennomsnittlig 20 minutter, i særlige tilfelle meget lenger, formindretall som først i 1920 ble

å søke klarhet over deres personlige forhold.

Resultatet foreligger i 56 tabeller i et eget hefte, en praktisk ordning som letter studiet.

Kapitel 2 gir en oversikt over materialet som helhet, det blir «gennemsynsverdier» som man ikke bør bygge «forhastede generalisationer» på (s. 28).

Kapitel 3 gjør rede for forholdene i de ni «dominansgrupper» som materialet er delt opp i; det viser forskjellene mellom dem. Dette er riktig metode, — ut fra egen erfaring vet jeg at utøverne av en og samme forbrytelse (overtredelse av samme paragrafer i straffeloven), kan være innbyrdes meget forskjellige, etter et gammelt latinsk ord: «Om to gjør det samme, er det ikke det samme».

Kapitel 4 gjør bl. a. rede for 25 typiske enkelte tilfelle, — det henstilles med rette at disse ikke refereres i pressen, og det bør respekteres.

Det er ikke mulig her å gå inn på enkelthetene i dette verdifulle arbeid, men det ligger nær å spørre i hvilken grad resultatene kan antas å ha gyldighet også for norske landssvikere. Man kan ikke overføre dem uten videre, det må først foretas en like grundig norsk undersøkelse. Enkelte undersøkelser er foretatt hos oss, men vi har ikke en hel oversikt av samme verdi.

Tilstanden var så forskjellig i de to land at det på forhånd ikke er usannsynlig at det vil finnes visse ulikheter mellom danske og norske landssvikere. Sønder-Jylland har et tysk

Morgenbladet 30/10.1952

20

danske statsborgere, men vedble å ha tysk som hjemmets og sine egne skolars sprog. og som fremdeles har følt Tyskland som sitt rette fedreland. Selv om de ikke alltid var nazister, var de tyske nasjonalister. At de samarbeidet med okkupasjonsmakten, følte de ikke som fedrelandsforræderi.

Også utenfor Sønder-Jylland er det enkelte hjem med tysk talesprog og innstilling.

«Det er interviewernes almindelige indtryk, at de sønderjydske landssvigere gennemgående udtalte sig uforbeholdent og ærligt om deres nationale indstilling» (s. 39).

12,8 prosent av materialet tilhørte det tyske mindretall.

Blant norske landssvikere har det utvilsomt vært en mindre prosent med tysk talesprog og innstilling. Atskillige norske «landssvikere» var enten fra først av eller ble etterhånden fiendtlig innstilt mot tyskerne, ikke minst gjelder det frøntkjemperne etter deres personlige erfaringer om tysk vesen.

Meget viktig var det at Danmark oppgav den håpløse motstand 9. april 1940 etter et par timer, mens Norges geografiske forhold tillot å ta kampen opp.

Derfor ble også den hemmelige motstandsbevegelse tidligere organisert i Norge enn i Danmark, men fra 1943 ble den nesten vel så voldsom i Danmark.

Det gjorde ennvidere en vesentlig forskjell at den danske konge og regjering kunne fortsette sin virksomhet helt til 29. august 1943, og at det kunne holdes riksdagsvalg under partipolitisk borgfred. Myndighetene advarte lenge mot sabotasje osv. og rådet til et visst samarbeid, inntil de tyske krav ble for brutale.

Det overveiende flertall av det norske folk følte Konge og Regjering i eksil som sin lovlige leder og var fiendtlig innstilt mot Quislinastvret. Men en statistisk undersøkelse vil kanskje vise at en litt større

prosent av norske landssvikere tilhørte den høyere middelklasse eller overklassen enn tilfellet var i Danmark.

Både i Norge og i Danmark ble straffeutmålingen mildere etterhånden som den første fanatisme la seg.

Karl O. Christiansen skriver (s. 151 flg.):

«Den udvikling, der har fundet sted, er et eksempel på, hvordan en oprindelig stærkt affektbetonet reaktion overfor kriminaliteten efterhånden endrer karakter under indflydelse af rationelle betragtninger med hensyn til straffenes formål. — — —

Det interessante er, at denne udvikling, der i de fleste samfund og overfor de almindelige kriminelle har strakt sig over århundreder, herhjemme i retsoppgjøret med landssvigerne er blevet gennemløbet på nogle få år. — — —

Sammenligner vi med, hvad der skete i andre besatte lande efter befrielsen, har vi ingen grund til at skamme os, selv om vor oprindelige indstilling overfor landssvigerne frembyder et trist, men sociologisk set ingenlunde uinteressant eksempel på, hvordan et samfund reagerer overfor forbrydelser, der truer selve samfundets eksistens. Og er man tilhænger af en så vidt mulig rationel behandling af lovovertrædere, kan man kun glæde sig over den hurtighed, hvormed udviklingen bort fra kravet om hensynsløs gengældelse er sket.

I Danmark ble medlemskapet i D.N.S.A.P. ikke straffet, i Norge henførte Høyesterett — under dissens fra fire ansette dommere — selve medlemskapet i N.S. under paragraf 86.

Også ellers lot Danmark de fleste små syndere gå fri.

Derfor ble antallet av rettsaker eller politiforelegg større i Norge enn i Danmark.

Jeg har lest dette danske arbeid med varm samhug og ønsker det stor utbredelse i Norge, men navnlig krever jeg en tilsvarende norsk undersøkelse og en vitenskapelig sammenligning mellom rettsoppgjørene hos disse to innbyrdes nærstående folk.

Johan Scharffenberg.